

Analýza tribomechanických vlastností tenkých vrstev

Radim Čtvrtlík, Jan Tomáščík, Lukáš Václavek

Joint Laboratory of Optics

Palacky university and Institute of Physics

Academy of Sciences of the Czech Republic

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Seminář je realizovaný v rámci projektu OP VVV „Partnerská síť v oblasti výzkumu a vývoje zobrazovací a osvětlovací techniky a optoelektroniky pro optický a automobilový průmysl“, registrační číslo: CZ.02.1.01/0.0/0.0/17_049/0008422.

- Lokální mechanické vlastnosti
  - Základní testy
    - Indentace
    - Scratch test
    - Wear test
    - Dynamický impakt test
    - Akustická emise
    - Laserem indukované povrchové vlny- bezkontaktní
  - Aplikace
-

Lokální mechanické vlastnosti

většina interakcí probíhá přes povrch

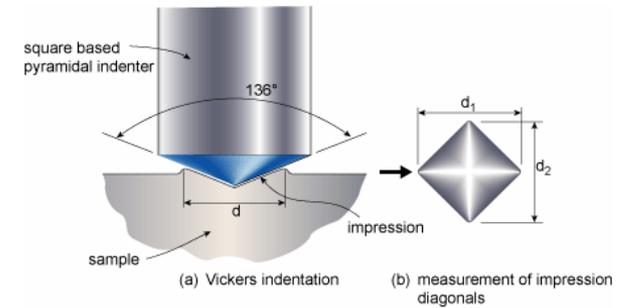
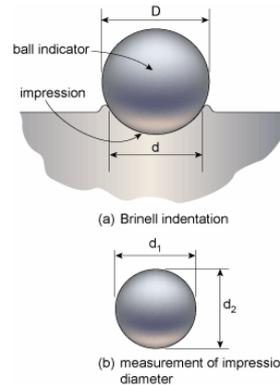
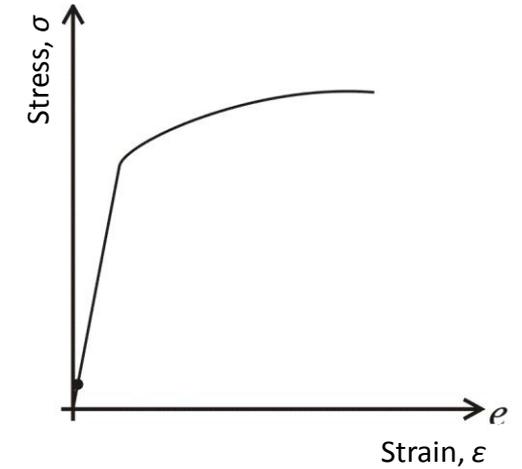
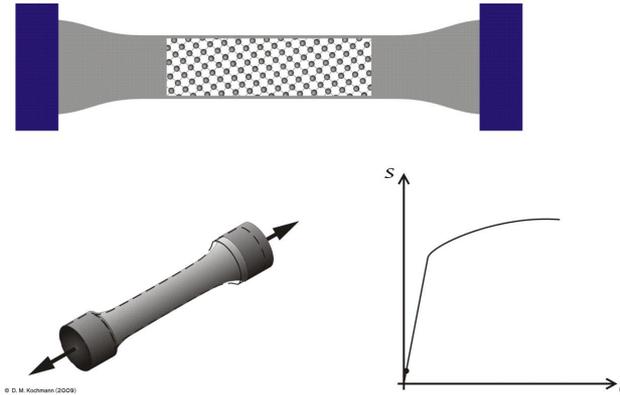
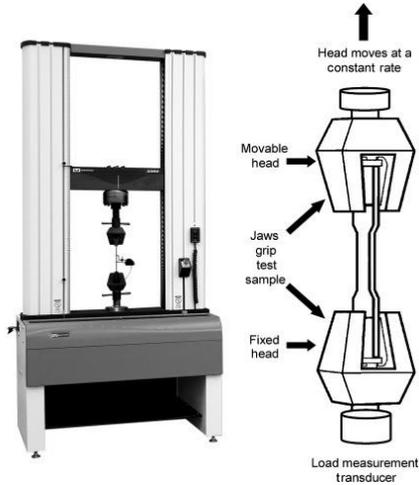

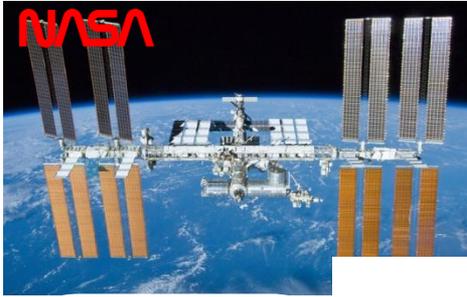
povrchová odolnost a vnitřní integrita jsou kritické

- pochopení odezvy materiálu/povrchu na vnější mechanické působení (namáhání) zásadní pro každý povrch/materiál bez ohledu na jeho primární použití/funkci
  - R&D nových materiálů závisí na spolehlivém testování
  - povrchy mechanicky namáhány nejen při použití, ale i ve výrobě
  - zásadní pro zvýšení životnosti

lokální vlastnosti ... testované oblasti na pomezí nano-mikro oblasti

Klasické metody - macro/micro

Tenké vrstvy a povlaky

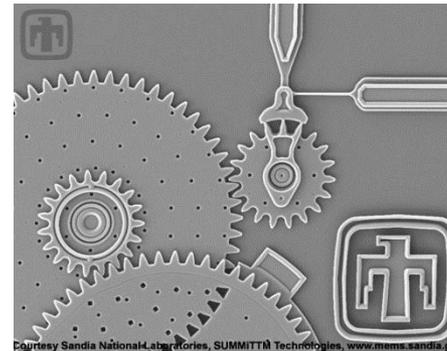

meopta

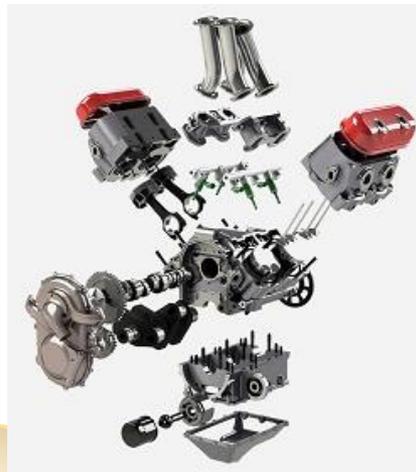
www.meopta.com

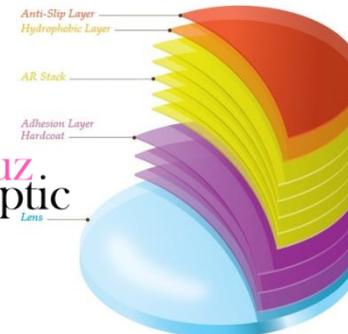
**AZO
NANO**

Courtesy Sandia National Laboratories, SUMMITT^{TM} Technologies, www.memc.sandia.gov

**Faouz
Optic
Lens**

BIGAAN

povlak AlCrN

detail povlaku

VANADIN

povlak CrVN

detail povlaku

TRIPLECOATING

povlak TiN + ATiN + TiSi

detail povlaku

TRIPLECOATING Cr

povlak TiN + ATiN + CrAlSiN

detail povlaku

MARWIN Si

povlak TiAlSiN

detail povlaku

MARWIN G

povlak TiAlN - ATiN

detail povlaku

Klasické metody - nepoužitelné

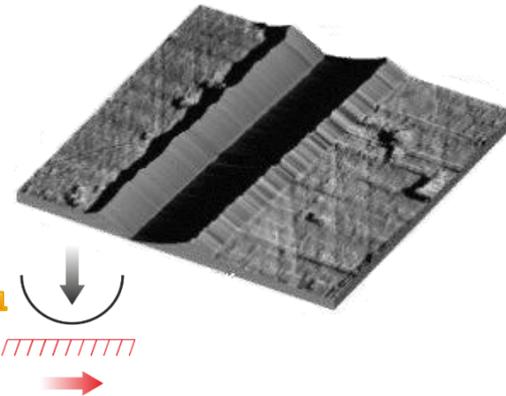
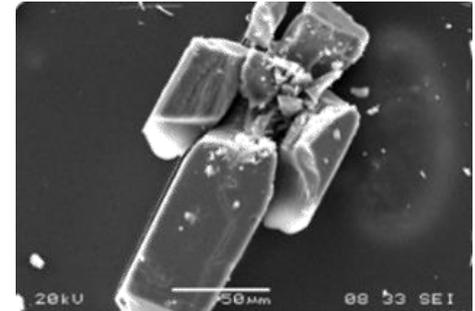
Lokální mechanické vlastnosti

➤ Mechanický kontakt

- sonda v kontaktu s povrchem vzorku

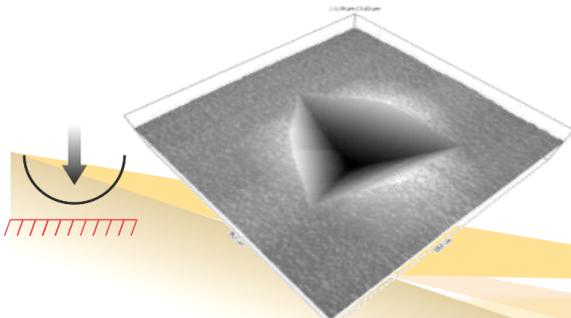
➤ Nano-mechanické a nano-tribologické testy

- nanoindentace (depth sensing indentation)
  - do 500 °C (700 °C v Ar, 1000 °C ve vakuu)
  - kvazistatický test (rychlost deformace 10^{-3} s^{-1} - 1 s^{-1})
- nano/Mikro-kompresní zkouška
- vrypová zkouška
  - Nano-wear test, Fretting test, PID
- dynamický impakt test
  - **typická rychlost deformace $\approx 1000 \text{ s}^{-1}$**

➤ Materiálové charakteristiky

- tvrdost
- modul pružnosti
- creep
- tuhost
- závislost napětí-deformace
- adheze
- odolnost pro nárazu
- opotřebení
- únava

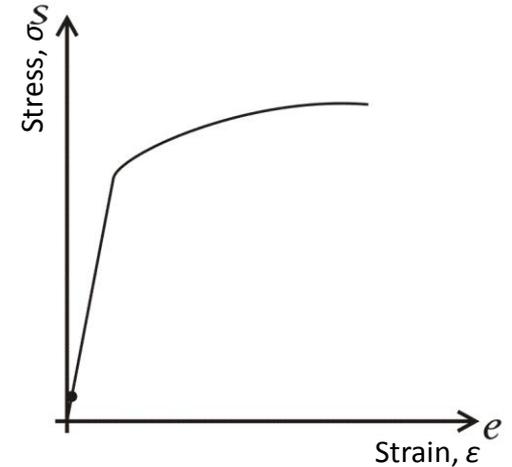
Destruktivní x Nedestruktivní test

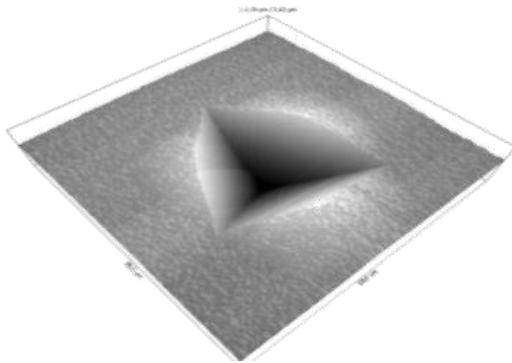
Experimental setup

Nanoindentace

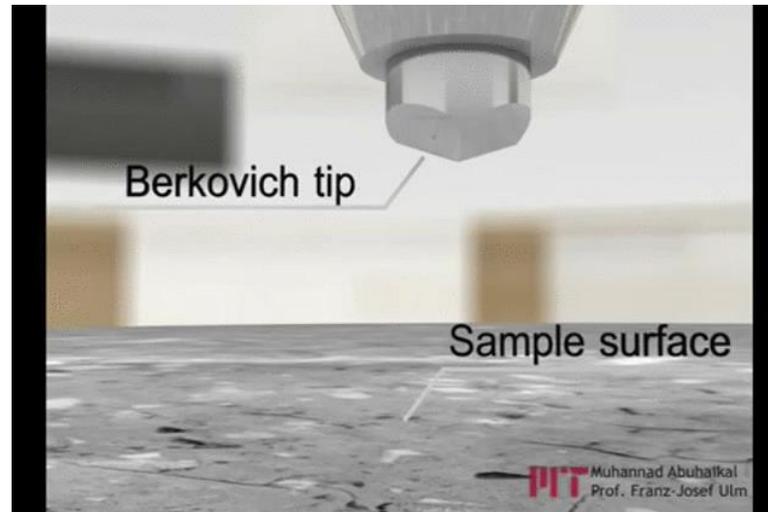
- **Standard pro tvrdost a modul pružnosti**
- hrot vtiskáván do povrchu
- záznam penetrační hloubky a síly ... **indentační křivka**
- není nutné vyšetřovat zbytkový vtisk (Vickers)
  - síla, rychlost zatěžování, směr, tvar hrotu
  - teplota, vlhkost

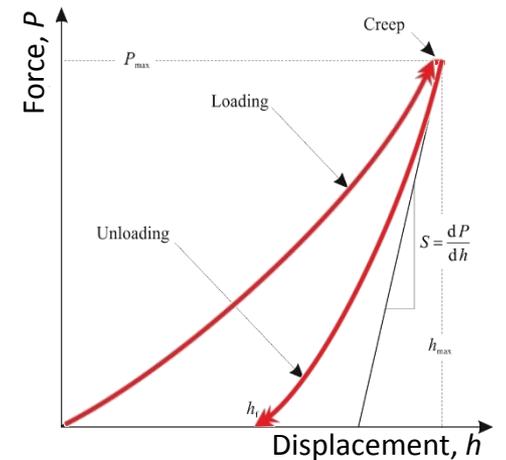
Tahová zkouška

Reziduální vtisk

vs.

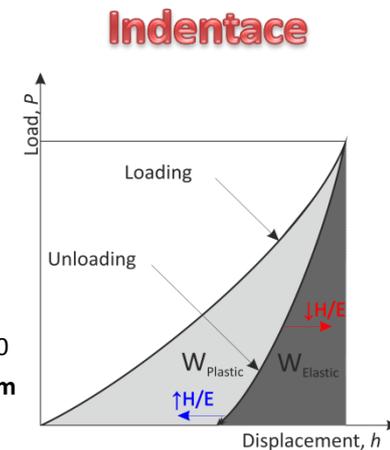
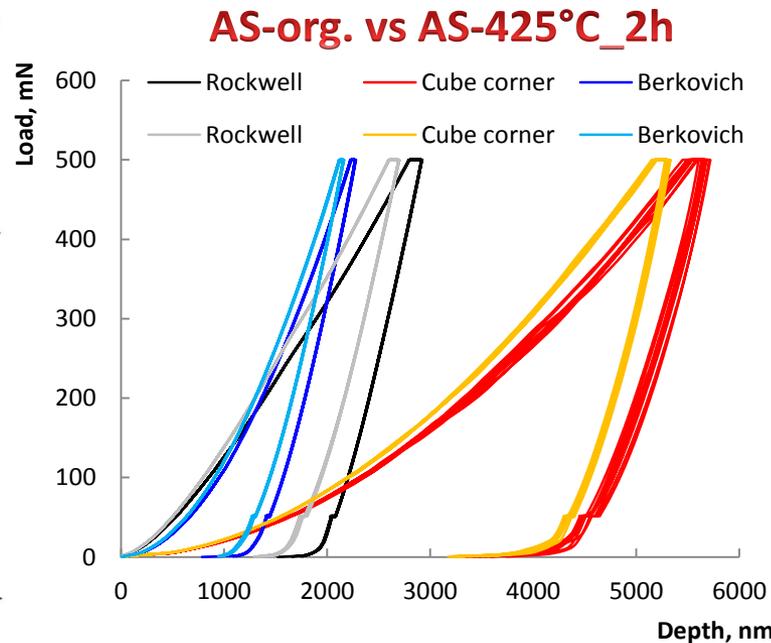
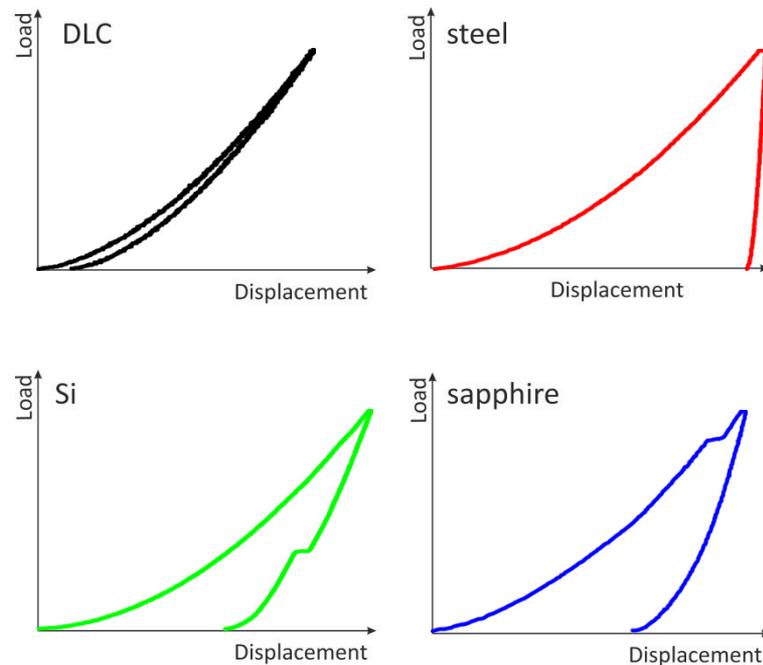

Indentace

Indentační křivka

Nanoindentační křivka

- bohatý zdroj informací o deformační odezvě materiálu
- analýza indentační křivky $\Rightarrow$ tvrdost, el. modul, creep ...
- “material fingerprint”

W_{Total} ... Celková indentační práce

$W_{Elastic}$ ... Elastická energie (elasticky uložená energie)

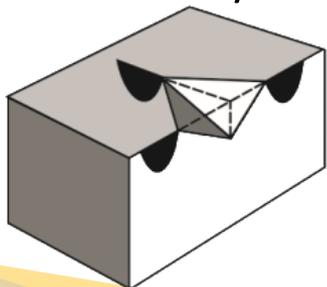
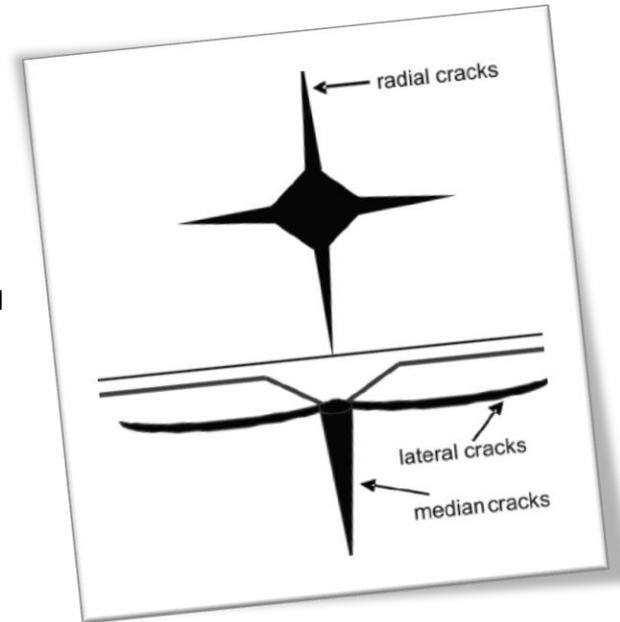
$W_{Plastic}$ ... Spotřebovaná plastická energie (nevratná) $\Rightarrow$ na vytvoření plastického vtisku

Index plasticity ... $W_{Plastic}/W_{total}$ (souvisí s opotřebením a houževnatostí)

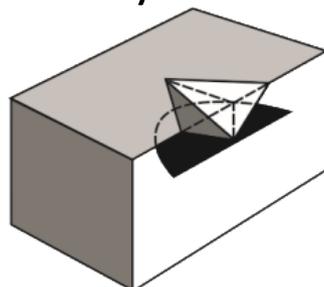
$$W_{Total} = W_{Plastic} + W_{Elastic}$$

Indentační praskání

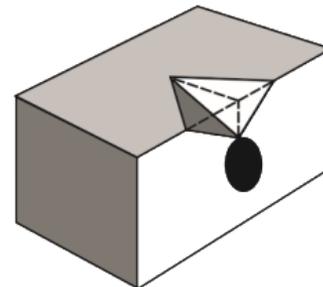
- **Cíl: Odolnost proti vzniku a šíření trhlin**
- Radiální praskliny
  - vertikální half-penny typ
  - vznikají na povrchu mimo plastickou zónu, šíří se z vrcholů vtisku
  - vliv na pevnost
- Laterální praskliny
  - horizontální (kolmo na směr síly)
  - vedou ke ztrátě materiálu
- Median cracks
- Mediální/radiální praskliny

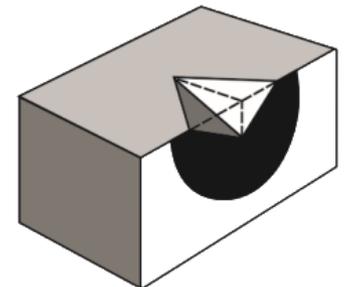
radiální

laterální trhliny

mediální

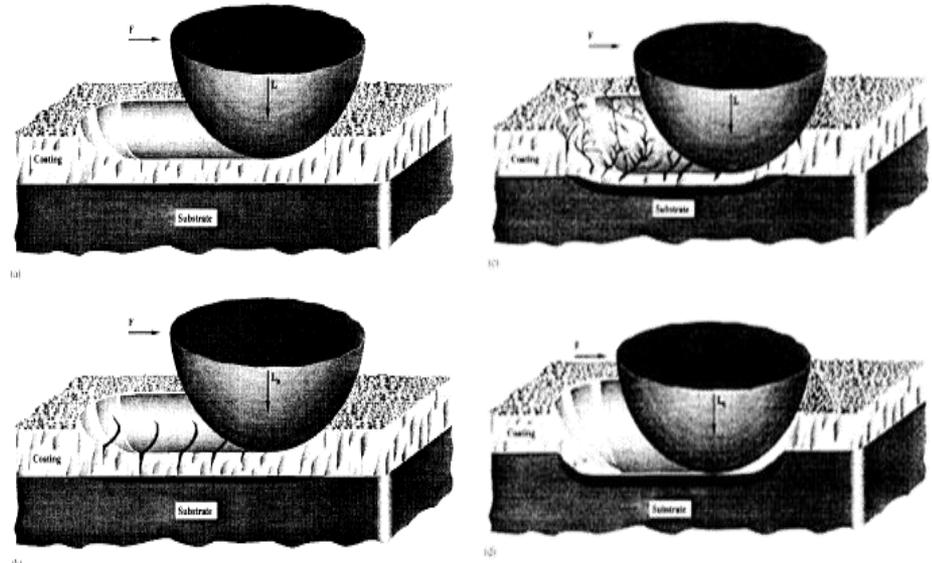
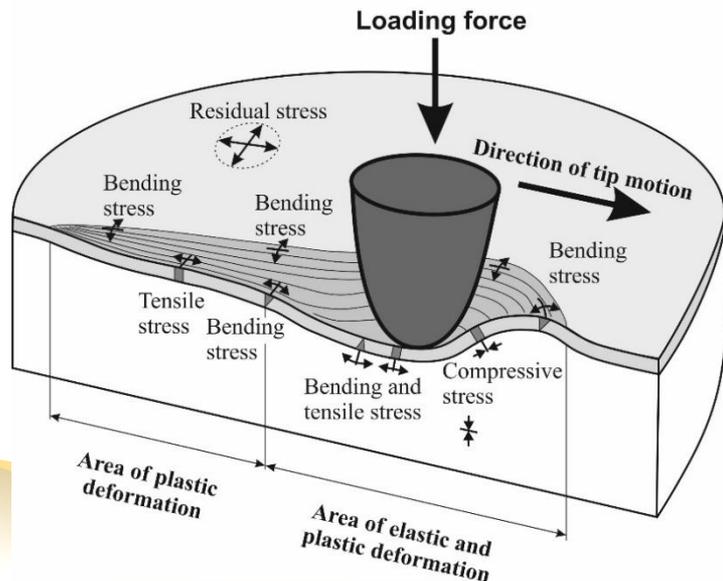

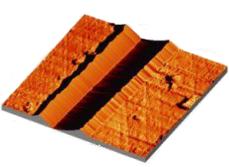
„half-penny“

+ kombinace

Vrypová zkouška - Scratch test

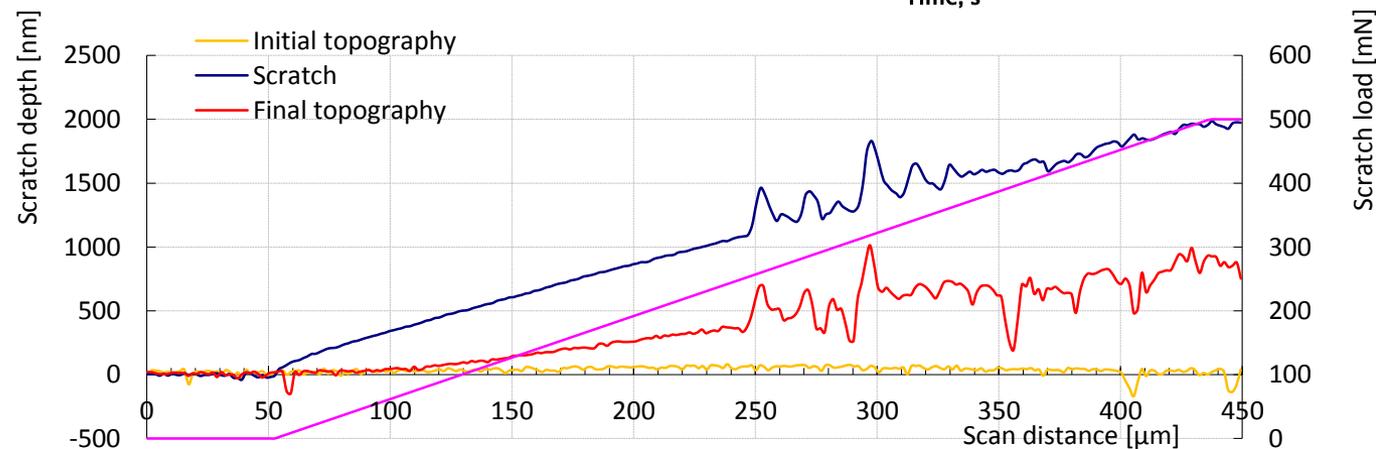
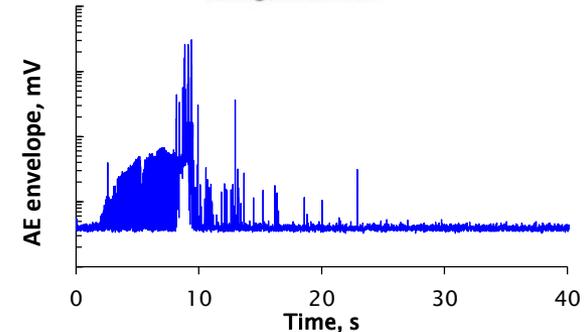
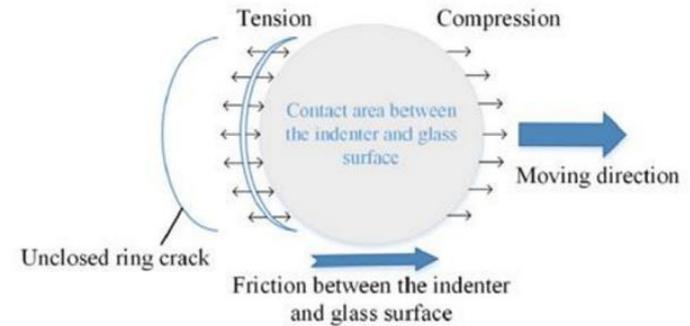
- komplexní metoda pro hodnocení **adhezních a kohezních vlastností** tenkých vrstev optických, ochranných či funkčních
- diamantový indentor je tažen po povrchu vzorku při zvyšující se normálové síle (nebo konstantní) => **generuje komplikované napětové pole**
- **cílem je stanovit kritické zátěže definující počátky charakter. poškození ... kvantifikace**
- Rockwell, ve speciálních případech i Berkovič nebo cube corner (hrana krychle)

Scratch test - vyhodnocení

- ❑ velmi komplikované napěťové pole
- ❑ akustická emise, frikční sonda
- ❑ kritickou zátěž lze určit několika způsoby
  - ❑ prudká změna penetrační hloubky sondy
  - ❑ náhlá změna frikční síly mezi hrotem a povrchem
  - ❑ detekce píků signálu z akustické emise
  - ❑ mikroskopické pozorování

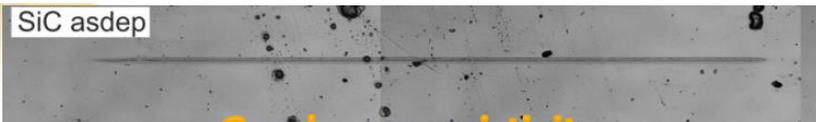
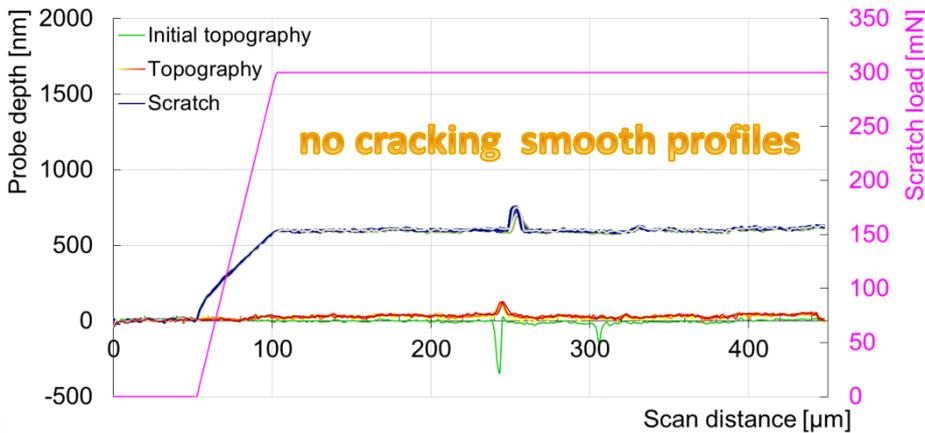
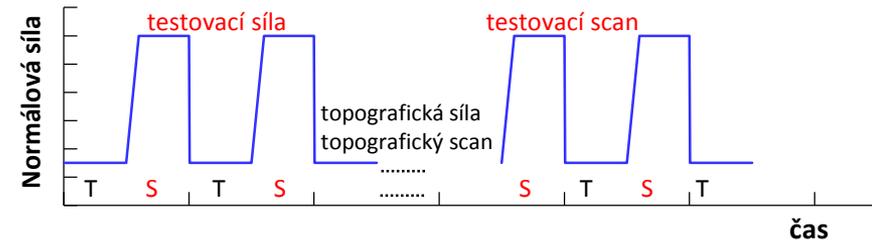
$$f = \frac{\text{Tangential force}}{\text{Normal force}}$$

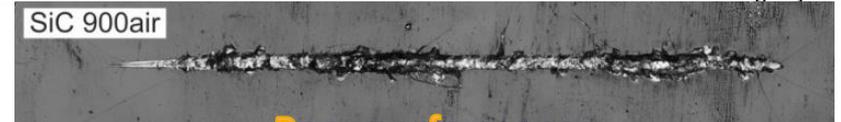
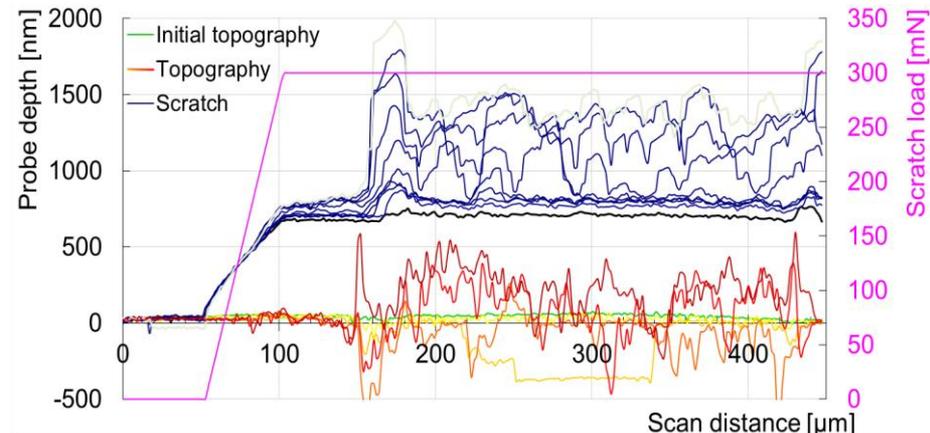
Test opotřebení

➤ Cíl: simulování abrazivního opotřebení

- ❑ aplikována konstantní síla podkritické velikosti
- ❑ hrot opakovaně tažen po stejné dráze
- ❑ vzájemné střídání
  - ❑ topografických (T)
  - ❑ zátěžových přejezdů (S)

Good wear resistivity

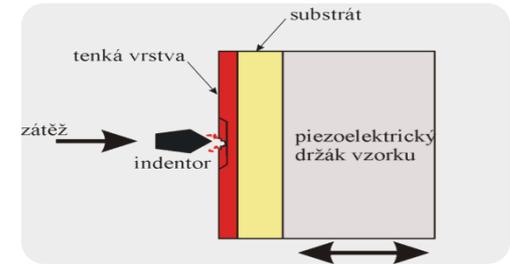
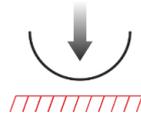

Poor performance

Dynamický impakt test

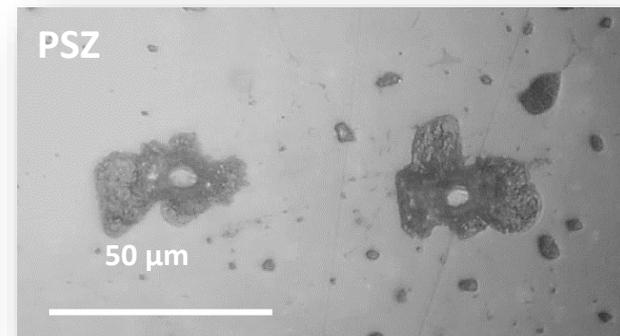
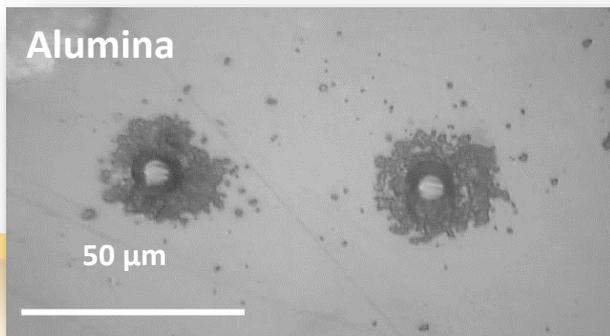
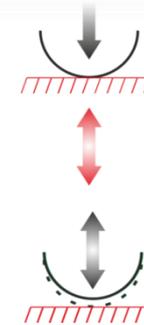
Nanoindentace

- kvazistatická zkouška
- typická rychlost deformace ... $10^{-3} \text{ s}^{-1} - 1 \text{ s}^{-1}$
- tvrdost, modul pružnosti, creep

Nano-impakt test

- rozšíření testů do vysokých rychlostí deformace
- typická rychlost deformace $\approx 1000 \text{ s}^{-1}$
- opakovaný impakt
  - únavové charakteristiky, odolnost proti nárazu, odolnost proti vzniku a šíření trhlin

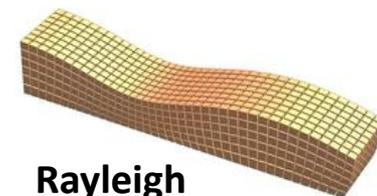
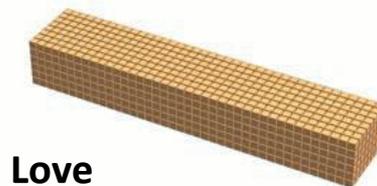
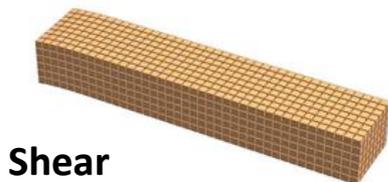
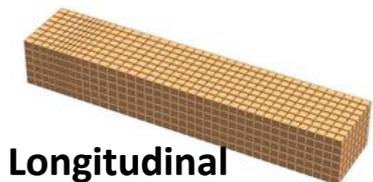

impakt crátery – 50 mN, $R = 5 \mu\text{m}$

- mikroskopické pozorování
- záznam penetrační hloubky

+

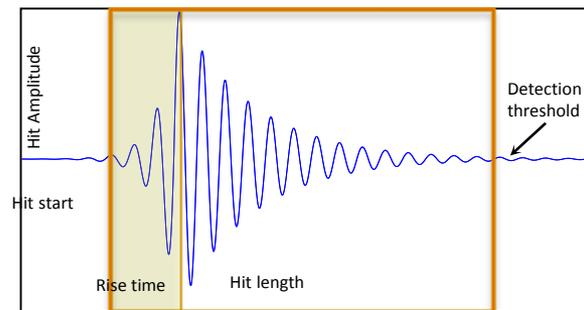
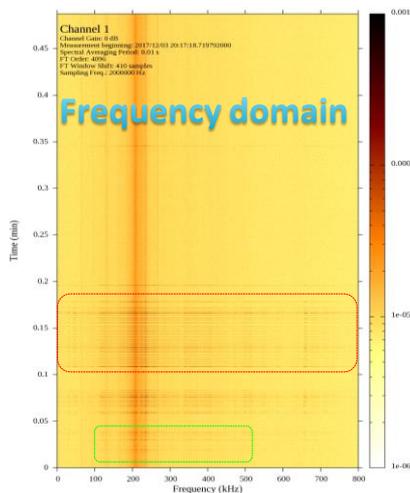
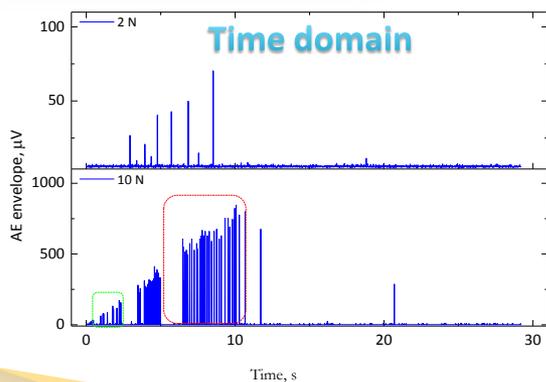
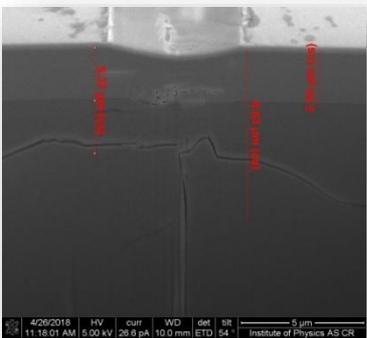
Akustická emise

Mechanické namáhání ⇒ strukturní změny ⇒ elastické napěťové vlny
 ⇒ malá povrchová posunutí

je-li uvolněno vyšší množství naakumulované energie,
 zejména náhle

AE obálka

Komprimovaný signál

Spectrogram

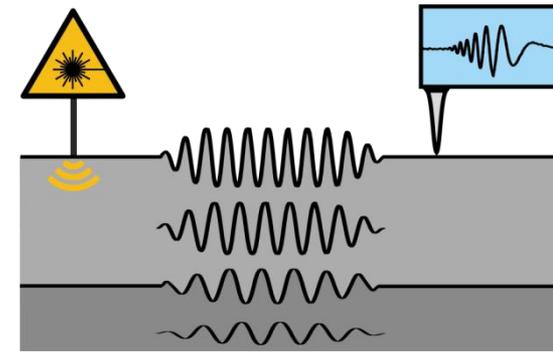
Vizualizace frekvenčního spektra v čase

AE hit

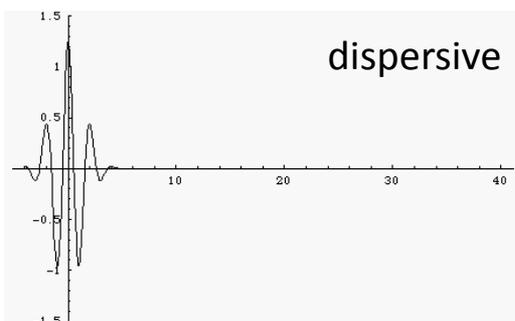
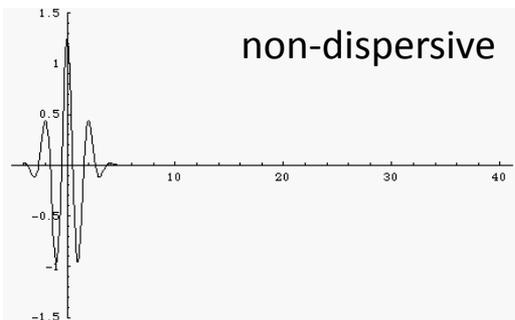
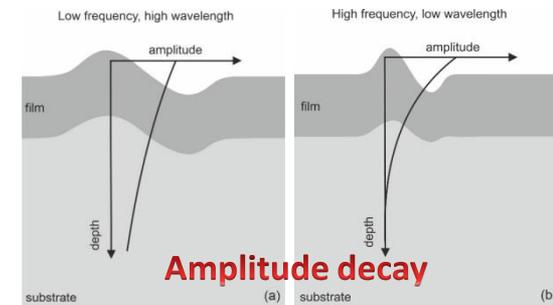
sub µs-rozlišení

LAW - Laserem indukované povrchové vlny

- Modul pružnosti, hustota
- Povrchová vlna
  - excitace ... N₂ pulsní laser (304 nm)
  - penetrační hloubka SAW odpovídá vlnové délce ($\lambda=c/f$)
  - rychlost vlny závislá na frekvenci f , $c=c(f)$

čím vyšší frekvence, tím menší penetrační hloubka

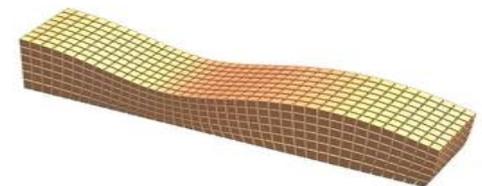
DISPERZE

$c=c(f)$

disperzní křivka

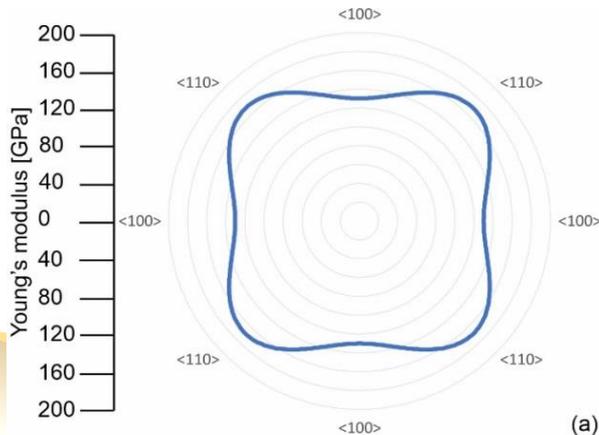
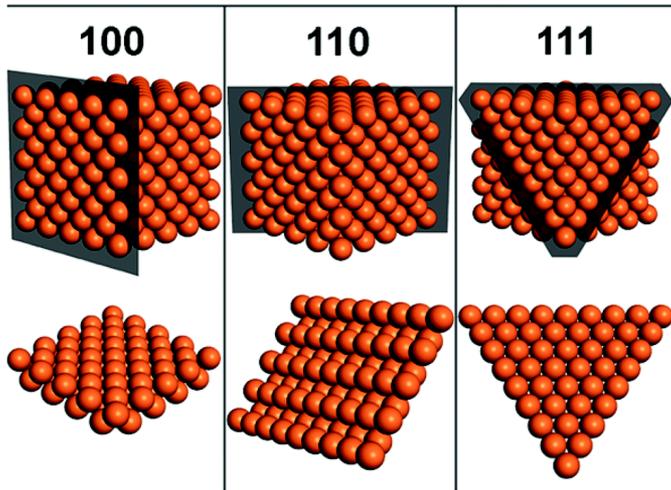
Rayleigh surface wave

$$c(f) = \frac{(x_2 - x_1)2\pi f}{\Phi_2(f) - \Phi_1(f)}$$

LAW - aplikace

Si(100) anisotropy

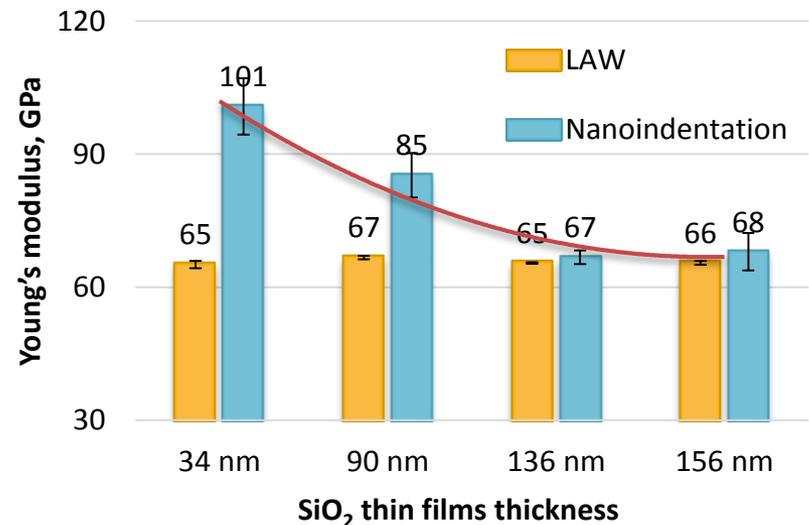

SiO₂ film na Si substrátu

➤ měřena nativní SiO₂ vrstva (3.2 ± 0.5)nm

LAW ... $E_{\text{film}} = \text{konst.}$

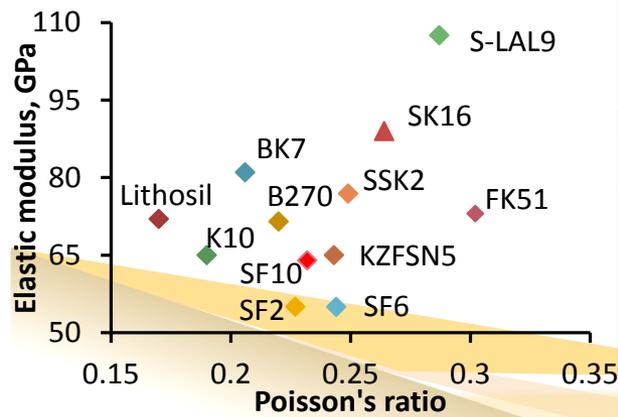
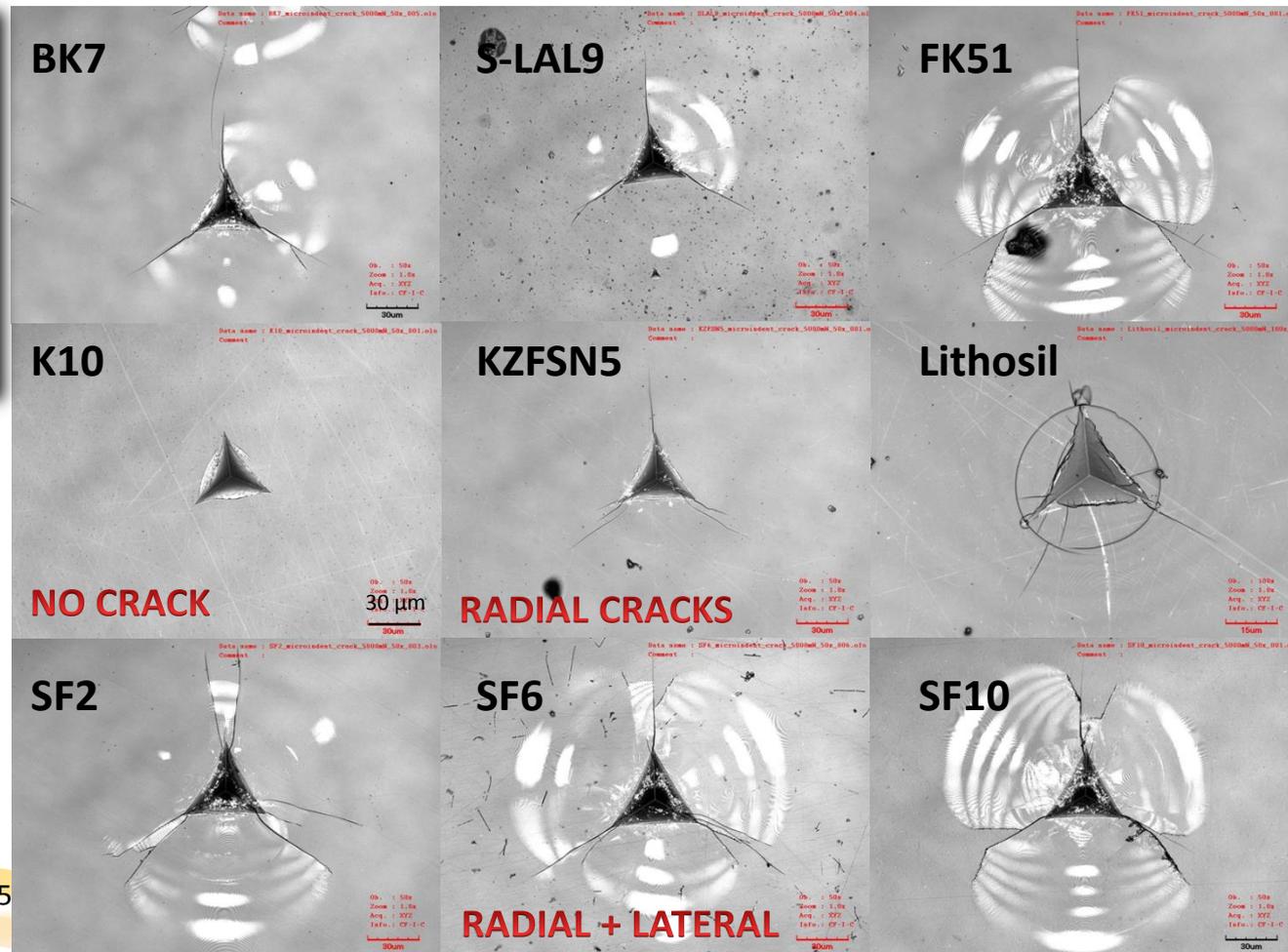
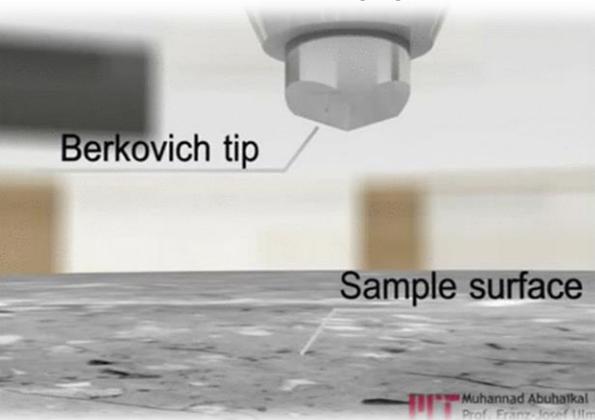
Indentace ... $E_{\text{films}} \rightarrow E_{\text{subst.}}$ ... vliv substrátu

Praskání skla

Bodový kontakt ... simulovaný ostrým hrotem

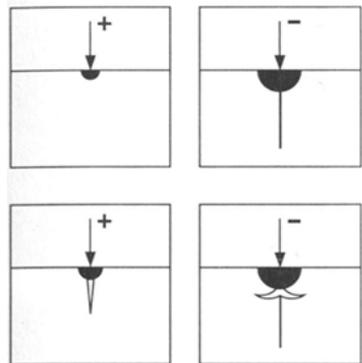
- Berkovich pyramidální hrot, 9 skel (E , ν , hustota)

Praskání skla

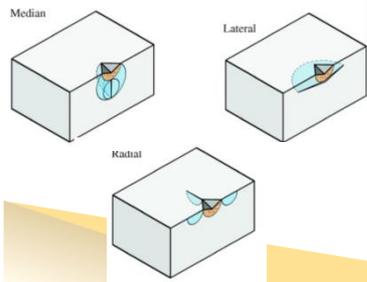
zatěžování vs. odlehčování ⇒ dynamika poškození/porušení

Loading Unloading

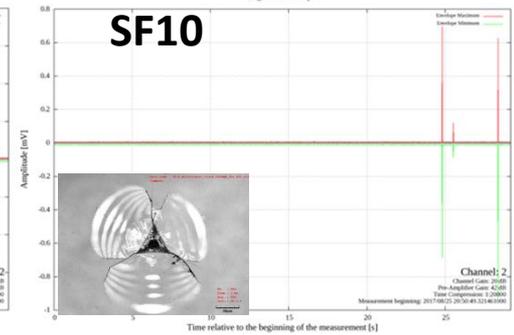
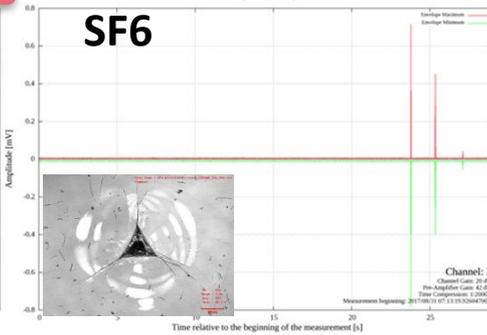
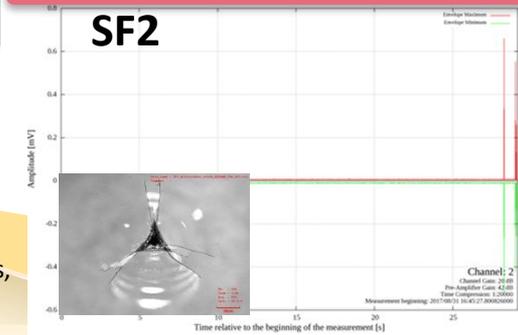
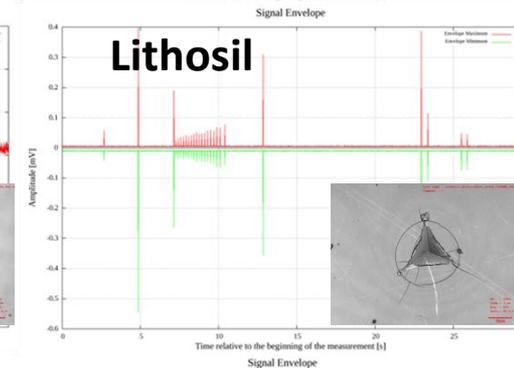
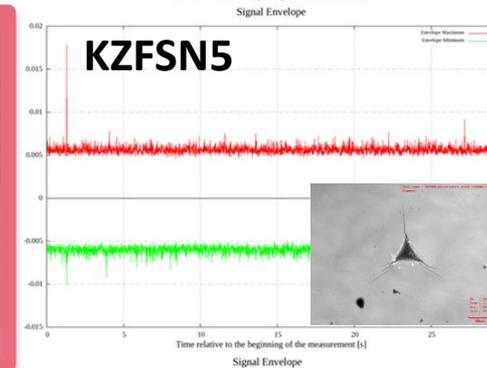
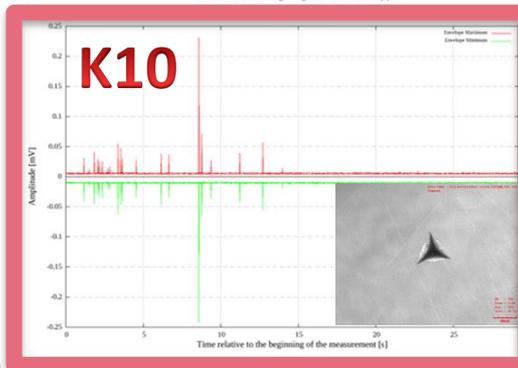
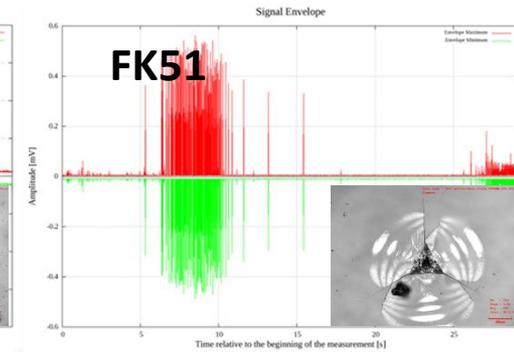
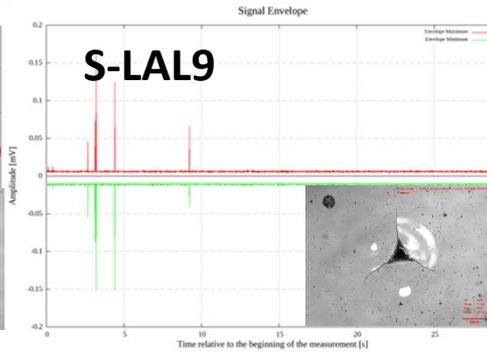
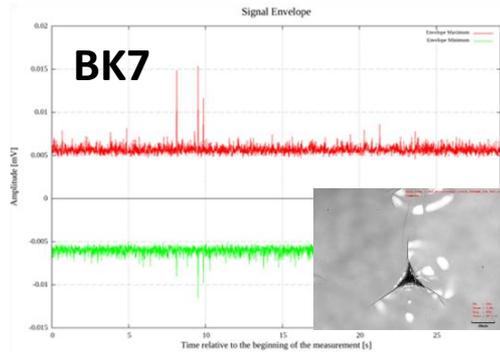

MEDIAN
CRACKS

LATERAL

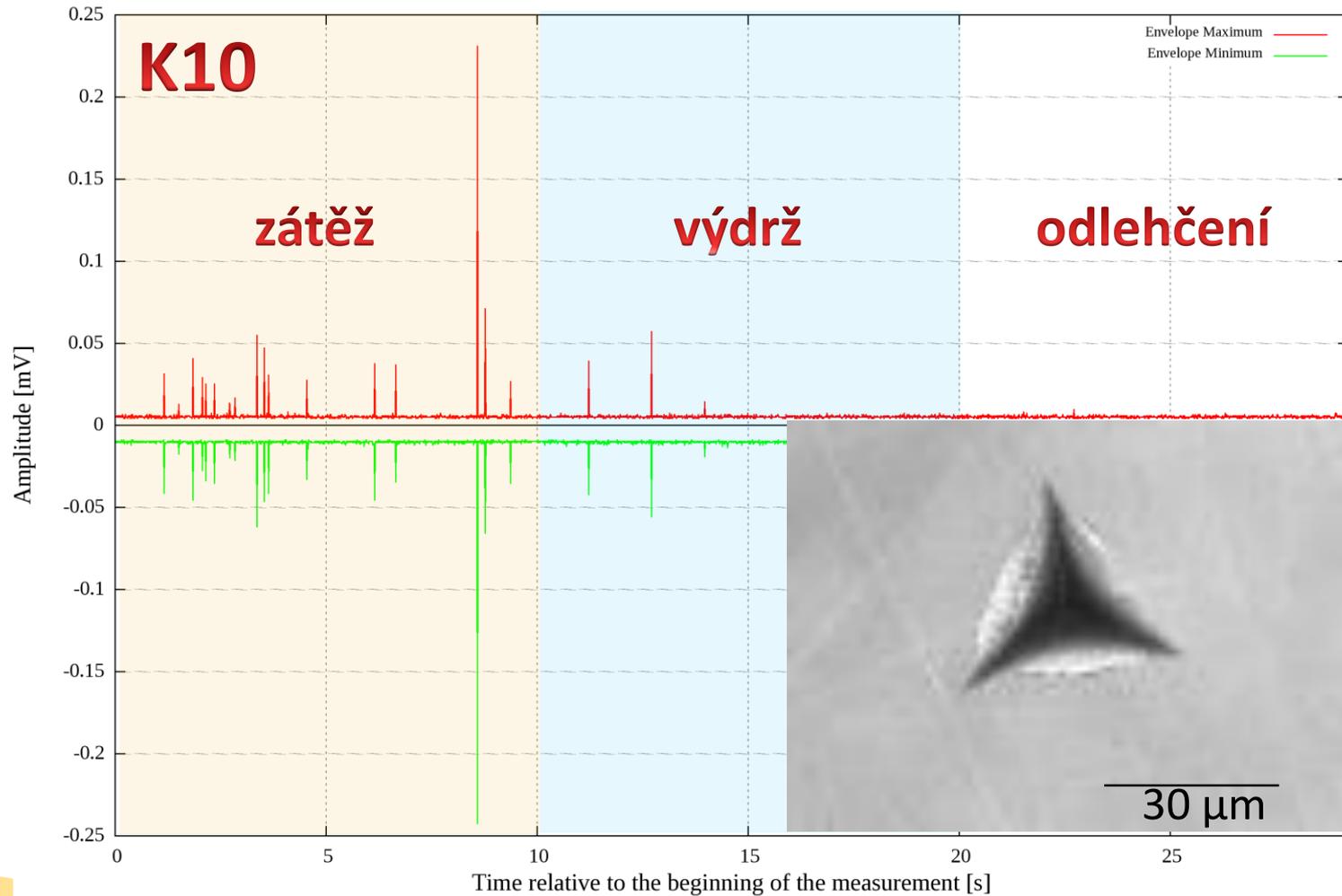
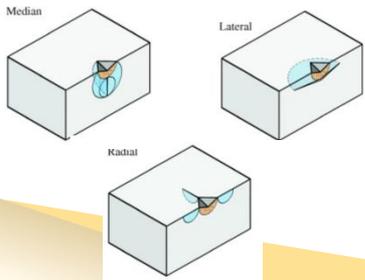
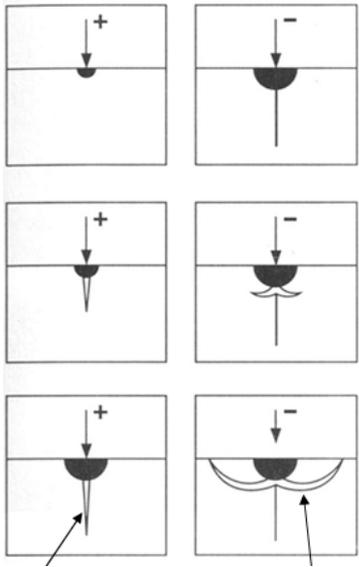
B. Lawn, Fracture of Brittle Solids, Cambridge Univ. Press, 1993.

Praskání skla

zatěžování vs. odlehčování ⇒ dynamika poškození/porušení

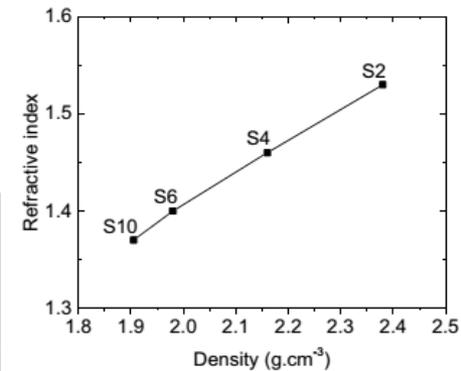
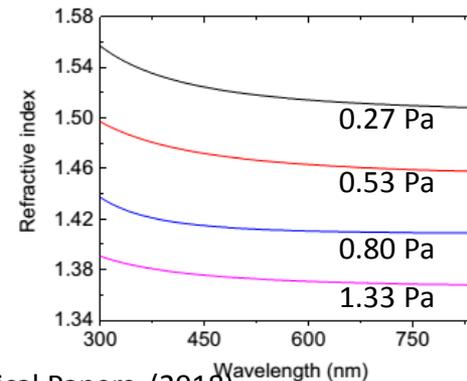
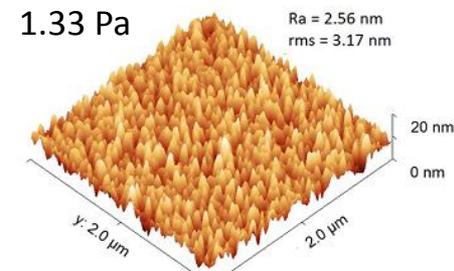
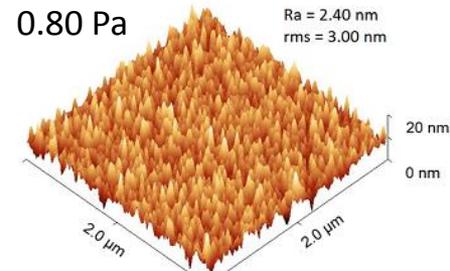
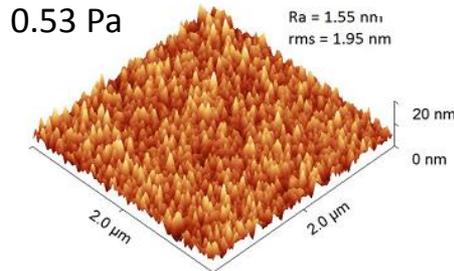
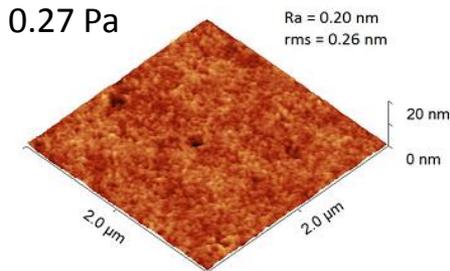
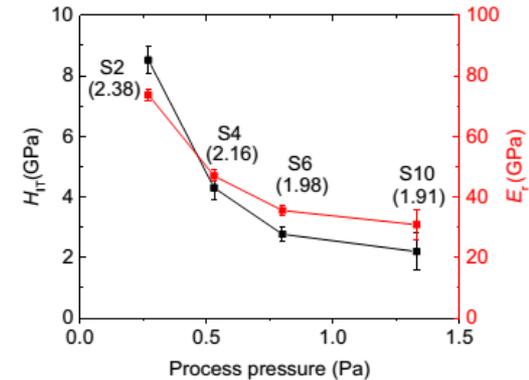
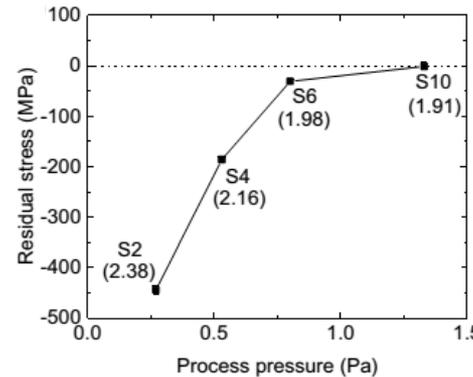
Loading Unloading

SiO₂ a SiO_xN_y tenké vrstvy

Cíl: Mechanické a optické vlastnosti SiO₂ tenkých vrstev na skle

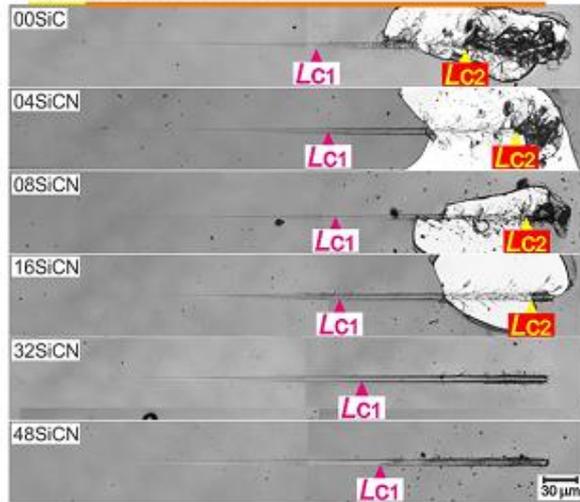
- vliv procesního tlaku
- nárůst tlaku způsobuje
  - zvýšení drsnosti
  - pokles kompresivního napětí
  - pokles tvrdosti a modulu pružnosti
  - pokles indexu lomu

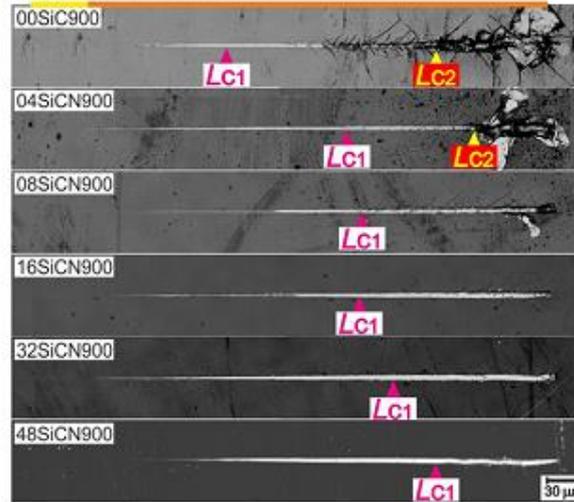
Index lomu (632.8 nm) jako funkce hustoty

Vrstvy pro vysokoteplotní aplikace

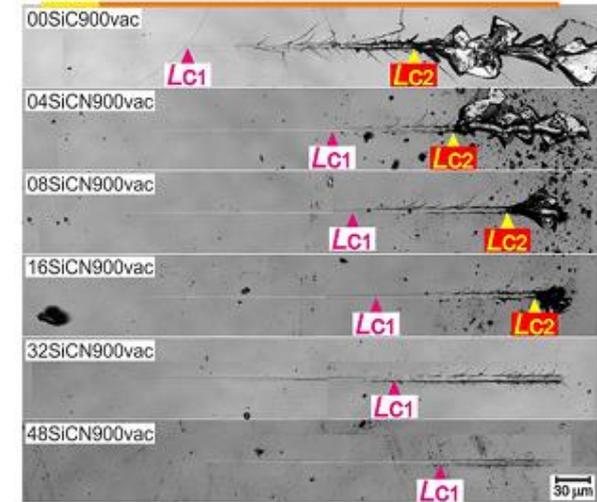
(a) as deposited

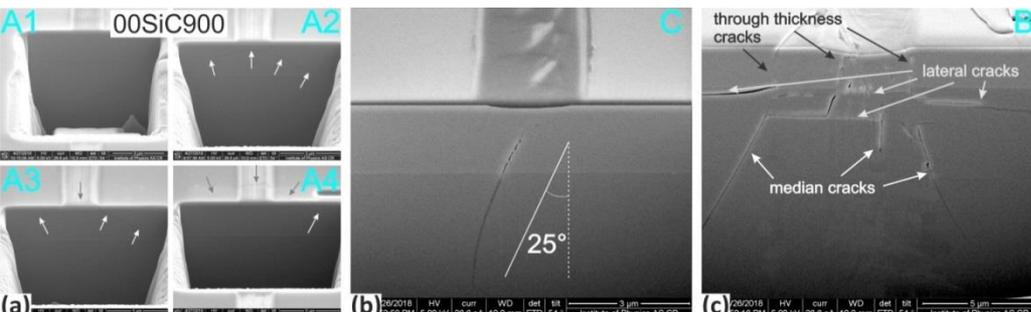
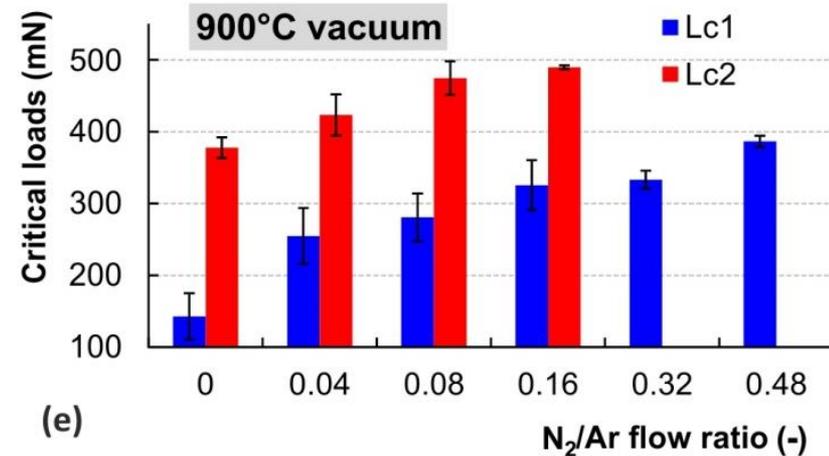
(b) 900 °C air

(c) 900 °C vacuum

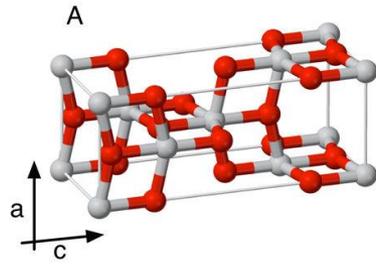

- N zlepšuje strukturní integritu
- a-SiCN nepraská (nedelaminuje)
- lepší odolnost proti opotřebení vrstev s N
- N potlačuje krystalizaci SiC

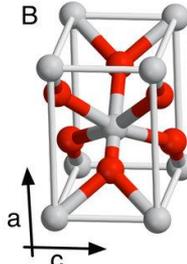

Formování trojných vazeb C≡N

anatase

rutile

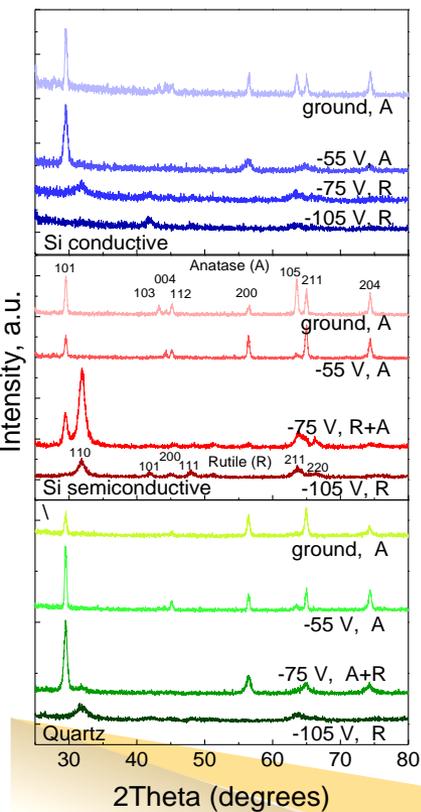
● Oxygen

● Titanium

TiO₂ tenké vrstvy

Cíl: Vrstvy s definovaným fázovým složením – vliv el. vodivosti substrátu

- reaktivní DC magnetronové naprašování z Ti terče, 0.5 Pa
- 3 různé substráty s rozdílnou el. vodivostí ⇒ různý self bias

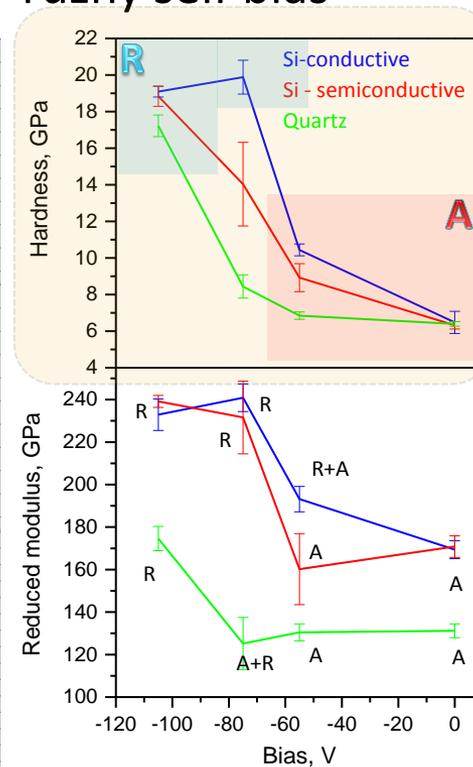
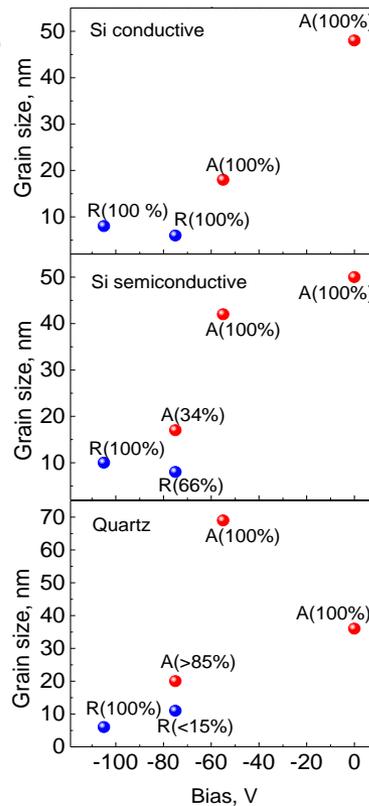
Si conductive

A-anatase

R-rutile

Si-semicond.

Quartz

➤ DC sputtering

➤ 3 substrates

➤ ↑ cond. ⇒ ↑ bias

➤ ⇒ ↑ Rutile content

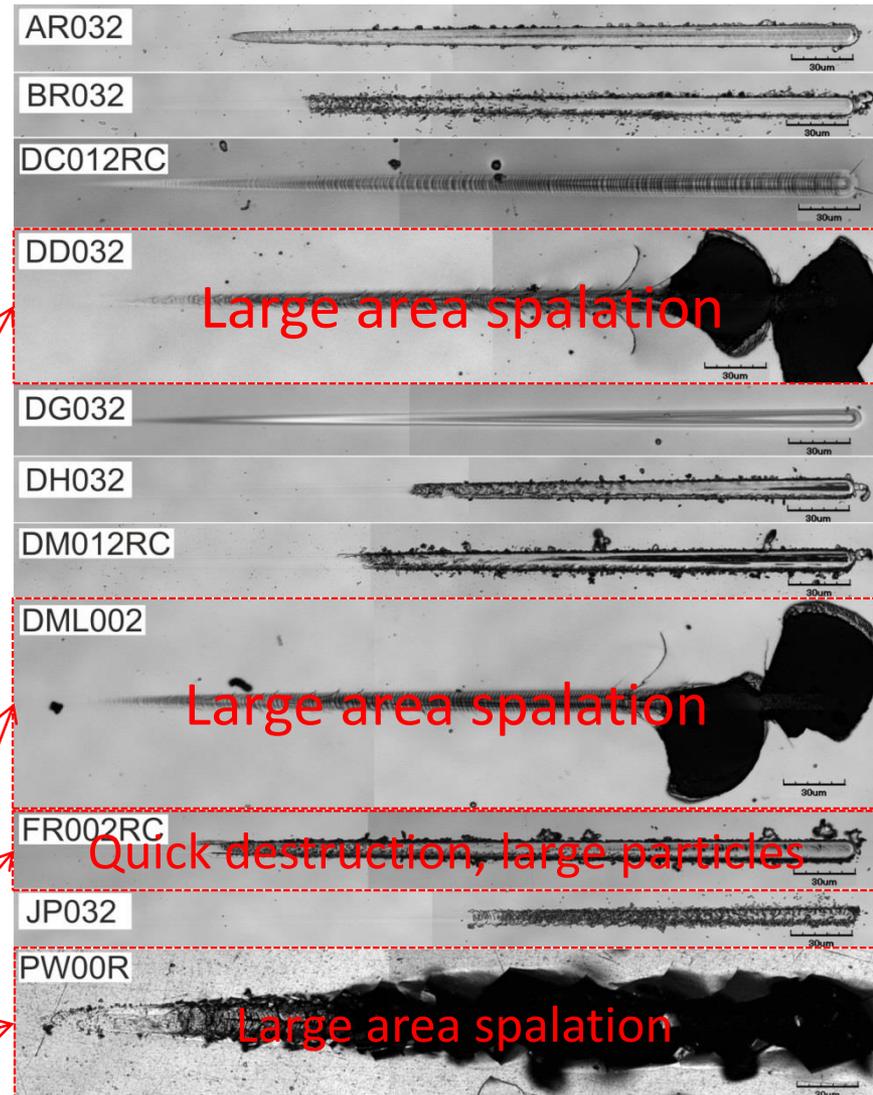
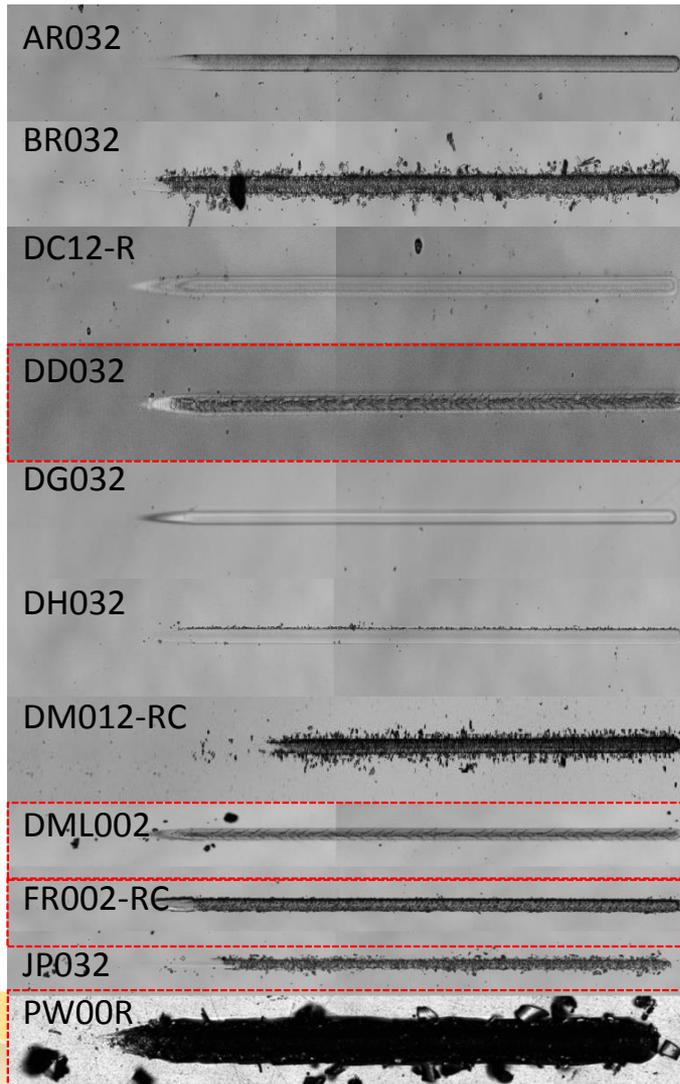
➤ H_{rutile} >> H_{anatase}

➤ 19 GPa vs 7 GPa

➤ GS_{rutile} < GS_{anatase}

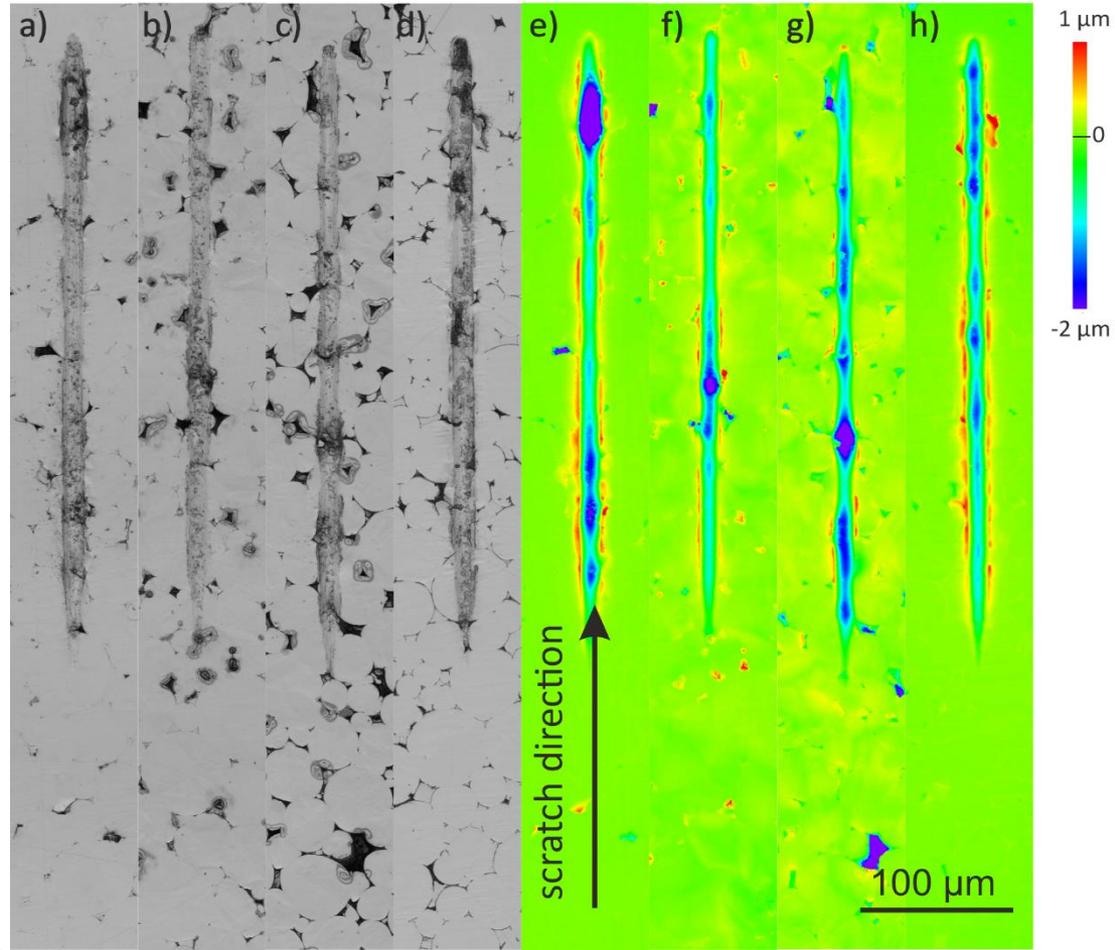
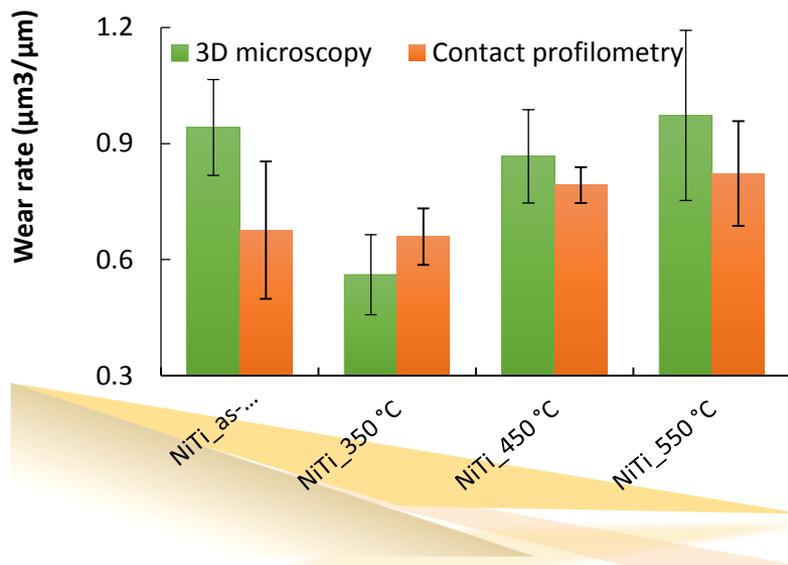
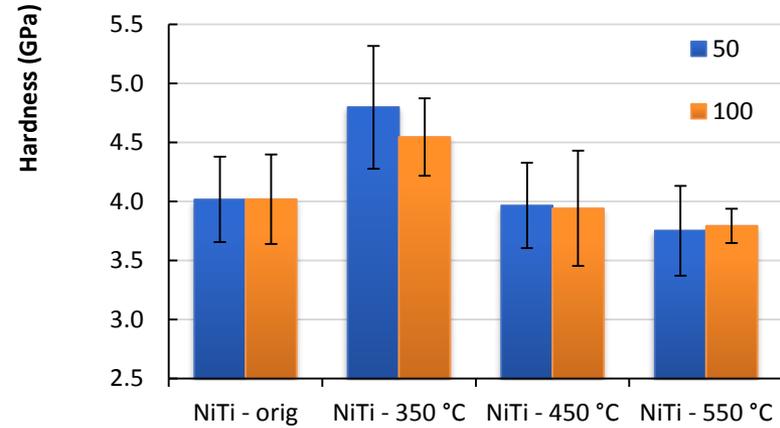
- po vytvoření zárodků roste rutil i po vypnutí RF zdroje generujícího záporné předpětí

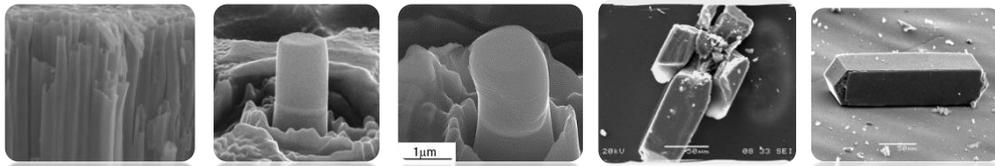
Odolnost optických tenkých vrstev - benchmark

NiTi slitiny

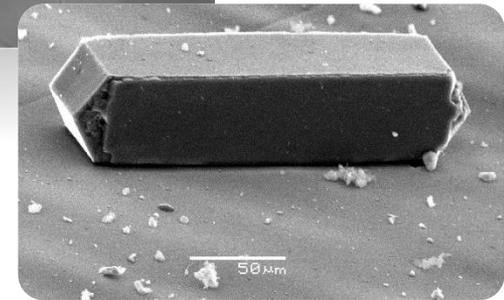
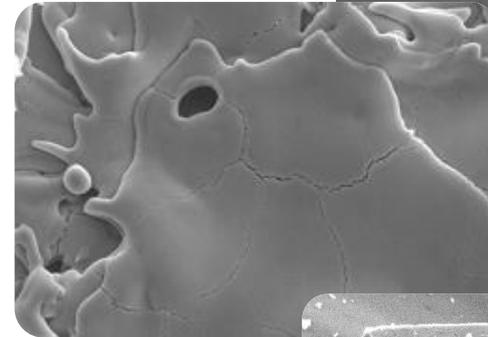
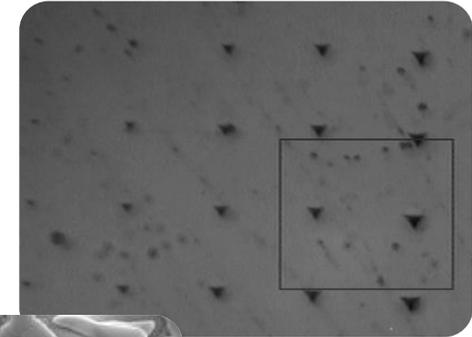
- tvarová paměť
- superelastické vlastnosti

Shrnutí

- povrchová odolnost extrémně důležitá
- výzkum a vývoj nových materiálů
- kontrola jakosti
- specifické metody testování – lokálnost
- indentace, scratch test, wear test, impakt test
- mikroskopická analýza residuálních vtisků, stop, kráterů

Doposud testované materiály

- tenké vrstvy
    - Al, Cu, Si, Ti, Fe, SiC, SiCN, TiO₂, SiO₂, SiON, HfO₂, ZnO, ZrN, CrN, ZrO₂, MgF₂, ta-C, DLC, B₄C, TiAlN, TiAlCN, AlCN, nanodiamanty, kompozity
  - povlaky
    - plazmové nástřiky Al₂O₃, TiO₂
  - monokrystaly
    - BaTiO₃, Si, Fe-3 wt.% Si,
  - objemové materiály
    - skla, oceli, NiTi, plasty
  - biomateriály
-

Děkuji za pozornost

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Seminář je realizovaný v rámci projektu OP VVV „Partnerská síť v oblasti výzkumu a vývoje zobrazovací a osvětlovací techniky a optoelektroniky pro optický a automobilový průmysl“, registrační číslo: CZ.02.1.01/0.0/0.0/17_049/0008422.